

3. Мелекесцев К. Католицька церква в національному та регіональному вимірі українсько-польських відносин. *Доля поляків і доля вітчизни: погляд крізь століття. Том III / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка / уклад. А. Глушковецький (наук. і відп. ред.) та ін. Вінниця: ТОВ «Твори», 2021. С. 214–218.*

4. Мелекесцев К. Культурний та цивілізаційний аспект новітніх польсько-українських відносин (2005–2011). *Література та культура Полісся / відп. ред. Г. В. Самойленко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2016. С. 200–210.*

5. Поливач М. А. Зародження та формування релігії. *Продовольча та екологічна безпека в умовах війни та повоєнної відбудови: виклики для України та світу: мат. міжн. наук.-практ. конф., секція 4: Якість освіти та гуманітарна наука в умовах війни та глобальних викликів (м. Київ, 25 трав. 2023 р.). Київ, 2023. 358 с.*

6. Boyer P. Religion Explained: The Evolutionary Origins Of Religious Thought. New York: Basic Books, 2001. 385 p.

Яцун Вікторія

Донецький національний університет імені Василя Стуса

СТАНОВИЩЕ ЖІНОК У ДОІСЛАМСЬКІЙ АРАВІЇ

Ключові слова: жінки, період Джахілії, Аравія, племена.

Keywords: women, Jahiliyyah period, Arabia, tribes.

Попри наявність численних досліджень становища жінок в ісламському світі, доісламська доба Аравії залишається менш вивченою. Це дає змогу простежити еволюцію гендерних відносин і їх трансформацію під впливом ісламу, дізнатись витоки традиційної соціальної поведінки народів Аравійського півострова.

Знання про період до ісламу походять із різних джерел, як-от Коран, Хадис, твори літератури (наприклад, Муаллакат, «Книга пісень» Абу-ль-Фарадж аль-Ісфгані, «Дні арабів») та біографії поетів – муаллаки, Хаттаба ібн Нуфайла, королеви Зеновій та інших. Цей період зазвичай називають Джахілія, що означає невігластво – ісламський термін, який зустрічається в Корані.

Серед найбільших народів, які населяли територію Аравії, були Набатей і Бедуїни. Набатей – це давній семітський народ, який населяв Північну Аравію та Південний Левант (прибл. 37–100 н. е.). Бедуїни – це арабська етнічна група, яка переважно мешкала в пустелі, традиційно поділена на племена або клани і домінувала на півострові. Суспільство було патріархальним, з успадкуванням по чоловічій лінії [1, с. 21].

Часто виникали міжплемінні війни, в яких жінки могли виступати або в ролі заручниць, або іноді – «посланцем миру» (вести переговори, домовлятися про викуп полонених або в шлюбах між ворогуючими племенами ставали гарантами виконання домовленостей). Давні араби цінували захоплення жінок-заручниць, оскільки вони могли вимагати високий викуп за заручників або обмінювати їх на своїх власних. Іншою перевагою заручниць було те, що їх можна було одружити без посагу і отримати більше дітей, у такий спосіб збільшуючи свою чисельність, а отже, – і силу, що підвищувало статус серед інших племен. Якщо чоловік не хотів одружуватись, то міг подарувати жінку одному зі своїх родичів

або друзів, продати її, а інколи і вбити. Проте були війни, коли жінки спонукали чоловіків до боротьби, розпалюючи їхній гнів. Наприклад, війна між Бану Таглібом і Бану Шайбаном відома як Басуська війна, яка тривала 40 років [4, с. 11].

Правовий і соціальний статус жінки в період Джахілії визначався патріархально-племінними звичаями. Закони про спадщину в доісламській Аравії були загалом несприятливими для жінок. Доньки та дружини мали незначне або взагалі не мали права успадковувати майно від своїх померлих родичів. Жінки вважалися утриманками, тому не мали права володіти багатством незалежно від опікуна-чоловіка. До того ж жінок не лише позбавляли прав на спадщину, а й вони самі вважалися частиною майна померлого.

Шлюб у Джахілії був інститутом створення сім'ї, яка була первинним осередком суспільства. Без шлюбу не було б ні сім'ї, ні зв'язків, які б об'єднували різних членів спільноти. Арабське суспільство до ісламу знало два види шлюбу: ендогамію (шлюб між двоюрідними братами) і екзогамію (шлюб поза племенем). Перший вид між двоюрідними братами і сестрами не допускав шлюбу поза племенем. Серед можливих причин переважання такого типу шлюбу можна назвати віру арабів у чистоту роду. Ендогамний шлюб об'єднував усіх членів племені кровним зв'язком, що сприяло співпраці всіх у захисті інтересів племені з розумінням, що жоден чужий елемент не був включений. На відміну від цього, мета екзогамії полягала у зміцненні відносин з іншими племенами. Екзогамний шлюб починався зі шлюбу з полоненими, які використовувалися як спосіб народження дітей, щоб збільшити силу племені, але пізніше вони почали одружуватися за межами племені з вільними жінками, щоб укласти союз з іншими племенами, щоб належати до сильного племені, яке могло захистити їх від небезпеки.

Незважаючи на те, що ці два види шлюбу були різними, вони мали спільну мету – забезпечення виживання спільноти. Тому жінки були засобом для досягнення цієї мети.

Іноді практикувались полігінія – форма шлюбу, коли чоловік перебуває у шлюбному зв'язку відразу з декількома жінками. Зазвичай це було з метою мати якомога більше хлопчиків, оскільки вони потрібні для війн [3].

Розлучення існувало в арабському суспільстві до ісламу – це міг зробити чоловік. Воно передбачало, що чоловік відмовляється від прав на свою дружину, після чого вони розлучалися. До того ж чоловік не платив розлученій дружині аліменти.

Були винятки, коли право на розлучення було в руках дружини: серед них були Сальма бінт Амр, Фатіма бінт аль-Ахмар та Атіках бінт Мурра – жінки, які належали до привілейованих станів, займалися торгівлею або ж були нащадками відомого роду чи племені [4, с. 35].

Араби високо цінували своїх матерів. Статус жінок покращувався, якщо вони народжували хлопчиків. Якщо чоловік розлучався з дружиною, вона зазвичай залишала дітей при собі та давала їм своє прізвище [4, с. 57].

У доісламській Аравії чоловіки були джерелом сили, тоді як жінки були тягарем для своїх сімей. Практика поховання дочок живцем не була поширена серед усіх племен, а була знайдена лише в деяких племенах, як-от Кінда, Кейс,

Худейл, Асад, Бакр, Тамім. Серед причин були бідність і голод; страх, що їхні дочки будуть захоплені в полон і принесуть ганьбу та безчестя їхній родині; погане здоров'я і хвороби. Поховання дочок живцем розглядалося деякими арабами як своєрідна доброта і милосердя до жінки, оскільки батьки знали про слабкість дочок і їхню нездатність боротися з усіма складнощами життя.

Однак існували батьки, які шанували своїх дочок і надавали їм право вирішувати своє майбутнє життя та обирати партнера. Деякі батьки звикли радитися зі своїми дочками і брати їх як своїх супутниць на набіги [4, с. 50].

Статус жінки сильно варіювався залежно від законів і культурних норм племен, у яких вони жили. Жінки вищого класу зазвичай мали більше прав, ніж жінки племені, і могли володіти майном або навіть успадковувати від родичів [2, с. 47]. Серед них була Септимія Зенобія, фактична правителька Пальмірського царства, відома своєю відвагою та мудрістю. Хадіджа бінт Хувейлід, перша дружина Пророка, була багатою вдовою з племені курайшитів, яка займалась торгівлею, здобула пошану і мала чималий достаток. Її рішення обрати чоловіка в епоху панування чоловіків і полігамії, коли жінки не мали прав і соціального статусу, показує силу характеру, влади.

Отже, в доісламській Аравії жінки мали обмежені права і зазвичай підпорядковувались чоловікам та виконували різні ролі в суспільстві, зокрема ролі дружин, матерів, заручниць. Проте становище жінок, права і свобода значно відрізнялося залежно від їхнього соціального статусу, племінної приналежності, ролі в суспільстві: жінки вищого статусу мали більше прав і можливостей, ніж жінки з нижчих соціальних верств, що відображало складну взаємодію між племінними звичаями та соціальними функціями.

Джерела та література

1. Скляренко О., Скляренко О. Етнічна ономастика: монографія: у 5 кн. Кн. 1: Світ арабів і арабський антропонімікон. Одеса: Астропринт, 2020. 284 с.
2. Engineer A. Right of women and muslim societies. URL: <https://docs.manupatra.in/newslines/articles/Upload/B6C1AAA9-8139-40FF-88F7-E0277E725297.pdf>
3. Masarwah N. Marriage in Pre-Islamic Arabia as Reflected in Poetry and Prose: The Social and Humane Relations Between Husband and Wife. David Publishing. 3 novemder 2013. URL: https://www.researchgate.net/publication/275044240_Marriage_in_Pre-Islamic_Arabia_as_Reflected_in_Poetry_and_Prose_The_Social_and_Humane_Relations_Between_Husband_and_Wife
4. Siddique H. An appraisal to the status of woman in pre and post-islamic Arabian peninsula with specific reference to her marital rights. Zia-e-tahqeeq. 2017. URL: <https://ziaetahqeeq.gcuf.edu.pk/ZTQ/Split%20Vol-7,%20Issue%2013/15.%20AN%20APPRAISAL%20TO%20THE%20STATUS%20OF%20WOMAN%20IN%20PRE%20AND%20POST-ISLAMIC%20ARABIAN%20PENINSULA.pdf>